

Fra gravskrifternes og dødsannoncernes verden

I. Lund Madsen

En tysk filosof, *Carl Julius Weber*, har udtalt, at der ikke findes noget så sørgeligt, uden at det dog kan afvindes en munter side, og vi må give manden ret, når selv døden og de dermed sammenhængende foreteelser undertiden præsenterer sig for os i en, om ikke munter, så dog i en kuriøs skikkelse.

Dette er navnlig tilfældet, jo længere vi går tilbage i tiden, hvor hver enkelt i højere grad end i vore dage var individuelt præget, og når det bestående samfund den gang ikke tillod, at denne særprægethed gjorde sig gældende ud ad til i samfundet, så fandt den enkelte afløb for sin trang til originalitet på mangfoldige måder, og det viste sig ikke mindst i de tiders skik at avertere et dødsfald på; navnlig indeholder „*Adresse-Avisen*“ eller „*Adresse-Comptoirs Efterretninger*“, som avisens oprindelige titel lød, mange eksempler på de den gang brugelige, i høj grad skruede dødsannoncer, der ofte fyldte en hel side, som f. eks. følgende, der er indrykket i anledning af en pastor *Slettings* død¹):

O! gyselige Erindring.
O! daanesvangre Øyesyn.
O! skrækkelige Tordenslag.
Ach! Vee og Hjerte-Qval.
Ach! mit sønderlidte Hjerte,
Ach! utaalelige Smerte.
Hvo skal forbinde? Hvo skal læge?
Hvor findes Balsom? Hvor findes Lindring?
I Suk og Klage, i Graad og Græmmelse,
Deri er min Moroe, deri min Lindring.
Ach, Marah, Marah!
Bitterhed og Beeskhed.
Er jeg da skabt til Sorg, gjort til at lide?
Nu, jeg vaagner af Besvimelsen
føler jeg tilfulde min Smerte.
Ach ubodelige Forliis
Mine Øynes Lyst, mit Lives Trøst,
Er vristet af min Favn, revet fra mit Hjerte.
Ach smertefulde Rift,
Aah, min elskværdige Mand!
S. T. Hr. Niels Sletting
som var
(Ach, at han ikke endnu er)
En troe Sjaelesørger for Eybye og Nørre Dalbye
Menigheder, og Provst i Ramsøe Herred.
Fød i samme Eybye Præstegaard Ao. 1716
d. 16. April
Af Fader
S. T. Provsten Hr. Mag. Ole Sletting
og Moder
S. T. Elisabeth Christine Weile.
Blev beskikket til sin Faders Adjunctus
og Successor
Ao. 1742 den 7. November

Kom i første Ægteskab Ao. 1745 den 29. Oct.
med
S. T. Jomfr. Helene Cathrine Weybel
fra Kjøge.
Ved hende blev Fader til 15 Børn
8 Sønner og 7 Døtre,
af hvilke 5 Sønner og 5 Døtre leve
og iblandt disse saae han 1 Søn og 3 Døtre
boesatte.
Blev Enkemand Ao. 1774 den 19. April.
Kom i andet Ægteskab Ao. 1775 den 5. Maj
med mig
S. T. Sal Hr. Jeremias Wulf Monradts til
Roerup og Glim efterladte Enke
Ulrica Eleonora Holbech
Men ach!
Mon nogens Sorg er som min Sorg?
Jeg tænkte nu at være trøstet,
Jeg sad en elskelig Mand i Skjødet;
Men vor felles Fryde-Sang
Faldt ned i Sorgens Toner,
En ulykkelig Ildsvaade
Sex Uger efter vor glædelige Samling
gjorde os Huusvilde og Nøgne.
Men dog
Ved indbyrdes Kierlighed og Venners
Godgjørenhed
oversaae vi dette Onde,
Vor Boelig oprejst af sin Aske,
Vort Boe retableret af sit Intet.
Det saae vi med Glæde,
Med Tak til Algodheden;
Nu sagde jeg til min Siel:
Kom igen til din Roelighed!
Men ach!
Midt i Fred påkom mig en Bitterhed,
ja, en Bitterhed,
Søndagen Sexagesima sidstleden
blev for mig den uforglemmelige,
den sørgeligste Dag,
paa hvilken
Denne min allerelskeligste Mand
efter et munter og kjærligt Farvel,
gik til sit Kalds Forretninger i Eybye Kirke,
og efter selv at have prædikeret
consecrerede Midlerne til den hellige
Communion
Men idet han vilde uddele dem,
Ach! Vee mig,
blev min Zacharias
Maaløs og Halvdød
og saaledes fra Alteret
Hjulpet hjem til sit Hus,
hvor han
med et stumt Nik og udrakte Hænder
ønskede mig det sørgeligste sidste Farvel.
Ach! Skrækkelige Orkan,
som formørkede min Glædes Soel,
Og nedstyrtet mit Huses Pillere.
Afmægtige Læge-Kunst
Din Anvendelse var forgæves,
Thi samme Dags Eftermiddag Kl. 3 Slet
Brast hans Lives Traad,
Sluktes det Lys, der havde fortæret sig selv,
Ved at lyse og skinne for Andre.
Ach! min Venneste!
Ach! Kun en liden Tid for mig

at glædes ved dit Lys og Ledsagning!
 Min Siels Hyle,
 Dine elskelige Børns Vee-Klage,
 Dette hører Du ikke,
 Seraphers Fryde-Sang om Dig
 dæmper vor Hyle-Røst for dig,
 Bliver imedens vor eneste Trøst og Beroligelse.
 Din Omgang som Mand,
 Dit Forhold som Fader,
 som Husbond i dit eget, som Huusholder
 i Guds Hus,
 var kjærlig, omhyggelig, trofast og opbyggelig.
 Mit Hjerte skal være dit Mausoleum!
 Deri skal Du hvile
 Til jeg, din Artemisia
 skal hisset omfavne dig,
 og dine Børn omringe dig.

Disse opstyltede dødsanmeldelser var ingenlunde ualmindelige i de tider; „Adresse-Avisen“ indeholder i hundredevis af lignende eksempler. Her skal endnu kun citeres et enkelt afsnit af en annonce, hvori man bekendtgør, at *Frants Theti Rasmussen* segnede i²⁾

„Dødens isnende Arm, efter nogle Dages smertefrit Sygeleje, der endtes den 10de September ved at han blot blideligen blev vinket nogle Minutter til dette kolde Favntag. Med den mest anstrengte Vedholdenhed, havde han alt i længere Tid stræbt at naa det Maal, der skulde være Lønnen for hans sjældne Flid, og haabede nu at være kommet saa højt paa Lykkens stejle Stige, at han kunde naa at drage dette Forhæng tilside, bag hvilket hans Fremtids Lykke laa — greb han det — men traadebristende faldt det, og foldede sig til hans Ligdug, der nu vædes med hans Bruds tunge Taarer.“

Medens de citerede avertissementer jo er ment alvorlige nok, men kun tager sig noget mærkelige ud set med vore øjne, finder vi også en del, hvori der findes en god portion ufrivillig komik, således i efterfølgende dødsanmeldelse, hvor forhåbningerne om en ung piges fremtid optager den største del af pladsen:³⁾

At Herren i sin uransagelige Visdom hjemkaldte til sig i et endnu bedre Hjem, vor inderlig elskede Datter N. N. 19½ Aar gammel, fra „Hotel du Nord“ i Aalborg, hvor den kære uforglemmelige lærte Husholdning og efter 5 Maaneders Undervisning var antaget til Husbestyrerinde i dette „Hotel du Nord“ til en Løn af 50 Rdl. for Halvaaret — dette Sorgens Budskab meddeles o. s. v.

Pudsigt lyder det, når en dødsannonce begynder med „Det har behaget Forsynet at bortkalde min Fader til det evige Liv hos en Broder paa Landet“⁴⁾, selv om meningen jo nok kan forstås.

En anden bekendtgørelse slutter: „Min kære Kone Cathrine Elisabeth er død den 15. November i sit 30. Aar efter 13 Aars lykkeligt Ægteskab. Nu er jeg tilbage med 5 uopdragne Børn.“⁵⁾ For den efterlevende ægtemands skyld vil vi håbe, at meningen er, at de 5 børn er uden opdrager.

At man kan dø flere gange synes at fremgå af en annonce, hvori der meddeles: „Atter maatte vi friste den tunge Skæbne at blive berøvet vor kære, elskelige Søn o. s. v.“⁶⁾, og følgende passus er heller ikke kedelig:⁷⁾

„Alle, der have givet deres Bidrag til min kære Mands Død, navnlig Hr. Pastor T. for Talen og Dr. P. for Behandlingen, takkes forbindtligst.“

og helt appetitlig er følgende annonce ikke:⁸⁾

„Da min Søster, Madam Kjær, ved Døden er afgaaet, saa bekomme nu hos mig: kogte og raae Rullepølser, saltede og ferske Kødølser, samt Bolledejg. — Lille Kongensgade Nr. 64 i Stuen hos *Madam Knudsen*.“

Efterfølgende afsnit af en dødsannonce lyder også noget mærkelig. Der berettes om en elsket „Kone, der var født den 1. Maj 1800 Kl. 6 om Morgenen og ved Herrens underlige og for os ufattelige Mennesker ubegribelige Tilskikkelser døde hun den 1. Maj 1822 Kl. 5 om Morgenen, altsaa en Time før hun blev født.“⁹⁾, og i bekendtgørelsen af dødsfaldet fortælles, at „Det behagede Gud ved et Besøg hos Venner i Horsens ved Døden at bortkalde o. s. v.“¹⁰⁾

Såvidt annoncerne. Inden vi går over til at bringe nogle karakteristiske inskriptioner fra gravstene, skal vi anføre et par pudsigheder, der ligeledes står i forbindelse med rejsen hinsides. Først skal vi nævne den fejltagelse, en præst gjorde sig skyldig i ved en begravelse, idet han udtalte: „Beredt til Døden altid vær, den kommer naar Du mindst den tænker nær, som der staar i Salmen“, idet han ikke tænkte på, at disse ord som bekendt ikke står i nogen salme, men i „Smeden og Bageren“.¹¹⁾

At hine tiders snørklede stil også fulgte med over i begravelsessangene, har vi mange eksempler på. En af disse har til titel:¹²⁾

En
Uanseelig Ære-
eller rettere
Papiir-Støtte
oprejst
en eeneste uforglemmelig
Datter
paa
Hendes Jordefærds Dag udi Kinds
Hoved-Kirke
den 17. Januarii 1784.

Endelig skal det nævnes, at en i nærheden af Assistens Kirkegård liggende café for et lille århundrede siden har det mærkelige navn: „Det sidste Suk“.¹³⁾

Men det var gravskrifterne:

Først en historisk; idet *Herodot* fortæller om gravskriften over *Semiramis*, der lød: „Den Fyrste, der mangler Guld, aabne denne Grav og tag.“ Kong *Darius* aabnede graven og fandt i stedet for guld ordene: „Hvis Du ikke var en Slynge og umættelig Gnier, saa vilde Du lade de Dødes Aske i Ro.“

Hvad gravskrifterne i almindelighed angår, da er det italienske ordspil: „Usandt som en gravskrift“ sikkert ikke helt ved siden af, og vi træffer da også her en del, der hvad stilen angår falder godt i tråd med de omstændelige dødsannoncer, som f. eks. følgende fra Holmens Kirkes kapel:¹⁴⁾

Vandringsmand!
Naar dit Øje forvildes imellem de mange
Grave,
Naar ethvert: Stat stille
Griber dig
Og slipper dig igien
Uden at fylde dit Hjerte
Med store Følelser,
Og dit Øye
med varm Graad,
Da skal denne Grav være dig som en
Engel i Ørken.
Her hviler han
denne fordum blandt os saa ædle
Johan Gerhard Arff,
Dansk Contre-Admiral
Ridder af Frankrigs Orden for hans Fortieneste.
Fød den 2den Julii Aar 1723.
Hældigen gift med Frøken Bolette Høyer
d. 12. Junij 1767
Med hvilken han avlede en Søn.
Død den 5te Marti 1781.
En Krigere
Som Europa har talt om med Agtelse,
Som Engelland har elsket,

Frankrig har hædret,
Rusland har været stolt af
og Danmark savner.

Men
Iil og læs før Graaden blænder dit Øye,
Han ansaae alt dette som et Intet
Imod Retskaffenhed,
Derfor tog han og den alene med sig
for Guds Trone.

Både i annoncer og egentlige gravskrifter træffer vi inskriptioner, der vrimler af ordspil, som f. eks. efterfølgende over en afdød postmester:¹⁵⁾

Iil ikke Vandringsmand,
Som paa Posten,
Endog Extra posten kræver
At man beder
Herunder hviler Støvet
af
Herr Peter Mortensen
Velmeriteret Postmester.
Som en fremmed Reisende
Ankom han hertil med Morgenposten
Til denne Verden
den 17de Juni 1754
Og blev straks indskrevet i Postkortet
Reiste derpaa med Dagsposten
Igenom Randers Skole og Københavns
Universitet.
Ankom med Middagsposten
I et godt Embede som Postmester,
Hvor han ved indløbende Jobsposter
Rettede sig efter de guddommelige Trøstebreve,
Endeligen afreiste han med Aftenposten
til det ukendte Land,
Hvor han uden at tage friskt Forspand
og uden at bede
Ankom den 6. August 1798.
Haabende
Igien at vende tilbage med Himmelposten
til Slægt og Venner
Naar den yderste Dags Posthorn blæser.
(fortsættes)

Noter og henvisninger:

1) Komiske og kuriøse Avertissementer af Adressecomptoirets Efterretninger fra 1772 til Dato, Nr. 1. København 1869. 2) Samme sted. Nr. 1. 3) Samme sted. Nr. 42. 4) Ufrivillig Komik, samlet af S. M. H. København 1894, 2. udg. s. 88. 5) Komiske og kuriøse Avertissementer, Nr. 9. 6) Samme sted. Nr. 5. 7) Ufrivillig Komik, s. 89. 8) „Sludderbogen“. En gammel indbunden folio-regnskabsbog, der findes på Det kongelige Bibliotek, og hvori en eller anden gammel embedsmand har indklæbet de pudsigheder, som han fandt i aviser og lignende steder. 9) Komiske og kuriøse Avertissementer, Nr. 5. 10) „Sludderbogen“. 11) Ufrivillig Komik, s. 90. 12) „Sludderbogen“. 13) Ufrivillig Komik, s. 90. 14) „Adresse Avisen“ 16. marts 1781. 15) Komiske og kuriøse Avertissementer, Nr. 7.

fremlagt et omfattende sæt protokoller og formularer til lølblade udarbejdet af fhv. kyrkogårdsföreståndare *Hilding Claesson*.

De var alle affattede på samme grundlag som angivet i nærværende artikel, og de vil utvivlsomt dække et stort behov i Sverige. I Danmark er det muligt at gøre det enklere.

Man ser anvendt et utal af protokoller eller ordre- og regnskabsbøger på kirkegårdskontorerne. Et stort antal af dem

kan med fordel undværes. Som eksempel kan nævnes de traditionelle hovedbøger, ordrebøger og lønningsprotokoller.

Vi vedgår stadig, at målet er enkel, arbejdsbesparende og billig arbejdsform, men glemmer ikke sikkerhedsmomentet, og at det træder tydeligst frem i gravsteders og begravelsers data.

Derfor synes de nævnte 4 protokoller påkrævede, — men *kun* dem.

Næste artikel vil omhandle regnings- og ordrekuponer samt formularer.

★

★

★

Fra gravskrifternes og dødsannoncernes verden

I. Lund Madsen

(fortsat fra side 20)

Af lignende art som det s. 20 anførte er følgende gravskrift over en engelsk urmager:¹⁶⁾

Her ligger i horizontal Stilling
den ydre Kasse af
George Routhleigh, Urmager,
hvis faglige Dygtighed var en
Ære for hans Profession.
Ærlighed var hans Drivfjeder og Klogskab
hans Regulator
i alle Livets Handlinger.
Menneskekærlig, ædelmodig og gavmild
standsede han aldrig i sin Iver
for at lindre Nøden.
Saa ædle var hans Følelser,
at han aldrig gik forkert,
undtagen naar han blev sat i
Gang af Folk,
som ikke kendte hans Nøgle.
Ellers var han let at faa til at gaa
rigtig.
Han forstod at benytte Tiden saa
godt
at hans Timer gled af Sted
i en fortsat Kreds
af Fryd og Glæde,
indtil et uheldigt Minus satte
Punktum for hans Tilværelse.
Han gik bort fra dette Liv
14. Nov. 1802
i sit 57de Aar
trukket op
i Haab om at blive taget ved
Haanden af sin Skaber,
og omhyggeligt rensat, repareret, og
sat i Gang
i den kommende Verden.

De pragtfulde gravmæler og deres lange og forherligende talemåder faldt dog ikke i alles smag, og på den nu nedlagte Holmens Kirkegaard fandtes der en gravsten over „Kongelig Søe Krigs Cancellie Secreter og Chef for Søe Étatens 2det Departemens Contoir Adolph Fibiger og Hustru“, hvorpå der til sidst læses: „Naar Du blendet af de andre Gravstenes Pragt, mæt af deres lange Fortællinger, har træt-tet dit Øje, og din Troe, da nedlad dig paa denne beskedne Sten, den byder dig blot Hvile og godt Nabolag.“¹⁷⁾

En mængde indskrifter har et let komisk anstrøg over sig, som f. eks. når der på en gravsten fortælles, at „Herunder hviler en rask og munter Dreng“¹⁸⁾, eller følgende:¹⁹⁾

„Herunder hviler Kirstine Marie Jensdatter, f. d. 4. December 1820, d. d. 28. Juni 1845. Hun døde paa en meget ubejlig Tid midt i Høhøsten.“

På et gravminde i Dalum kirke over pastor *Jakob Lauritzen Hjort* læses bl. a.:²⁰⁾ „Velsignedes med 6 Børn udi 3 fornøvelige Ægteskaber.“ Til oplysning om de „fornøvelige Ægteskaber“ skal meddeles, at den gode præstemand hver gang giftede sig både gods og guld til.

Vi træffer også versificerede indskrifter, således over en sømand, der faldt 1807:²¹⁾

I 1801 stod han og blev staaendes,
i 1807 faldt han og blev liggendes.

Eller følgende to, for hvis rigtighed vi dog ikke tør indestå:

Over en tre gange gift kvinde:

Tre Gange har i Brudeseng jeg lagt,
behageligt;
men ingen af dem har Børn mig bragt,
beklageligt.

Den første det var en Junker fin,
den anden, det var en Hr. Sadolin,
den tredje, var en Feltskær behende.
Han saa min Ende!

Fra Helsingørs gamle kirkegård over en mur Hvidt:

Her hviler Hvidt, der hvidtede,
han tit i Flasken tittede,
til sidst han Livet kvittede,
og her sin Grav han hittede.

Hvad de versificerede indskrifter angår, da findes talrige sådanne i de små tyske og østrigske bjergbyer, hvis beboere indtil for få årtier siden levede deres eget primitive liv, og mangt et hjemmelavet gravkors af træ var forsynet med indskrifter, naive som de mennesker, der havde rejst det lille kors. Nogle enkelte eksempler:

Over en snedkermester i Genthin:²²⁾

Ved Brædder var jeg ung, blev stor og gammel med,
til Døden med Gevalt mig i Brædder lagde ned,
en saadan Bolig jeg til mange sammenflicked',
men hvem der din skal bygge — ja, det ved jeg ikke.

Over en skrædder:²³⁾

Her hviler under denne Sten
en Skrædders magre, tørre Ben.
Naar Døde opstaar paa dit Bud,
saa hjælp ham da, Du kære Gud;
din stærke Haand ham hjælpe maa,
thi ellers kan han ej opstaa.

Følgende noget kyniske gravskrift er ligeledes fra en tysk kirkegård:²⁴⁾

Her ligger begravet den ærbare Jomfru N.N.
Hun døde i det syttende Aar,
just som hun var anvendelig.

En mængde indskrifter er ikke særligt smigrende for kvinderne, specielt ægtehustruerne, der læses således i München på en gravsten over en afdød hustru den noget tvetydige indskrift: „Taarer kan ikke mere vække hende til Live, derfor græder jeg“, eller følgende: „Her hviler i Gud N. N. 26 Aar levede han som Menneske og 37 Aar som Ægtemand.“²⁵⁾

Udtrykt på vers lyder lignende opfattelser af ægteskabet os i møde i følgende indskrift:²⁶⁾

Gud være Tak. Her hviler min Kvinde,
i Live var der kun Strid med hende,
gaa Vandrør, gaa blot fluks din Vej,
— ellers staar hun op og strides med dig.

Nå — ægtemændene kan muligt også være mindre gode, i alle tilfælde efter følgende gravskrift over en lærer og organist:²⁷⁾

Her hviler Morten Krug,
der Børn, Kvinder og Orgel slog.

Den tanke, at man vil gense den afdøde hinsides, kommer jo ofte til udtryk i gravskrifterne, således i følgende, der har fået en noget pudsigt form:²⁸⁾

Lev vel, kære Seraphine!
Paa Gensyn!

Det er jo kun naturligt, at indskrifterne ofte tangerer de tanker om livet og døden, der jo uvilkårligt må besjæle den, der står ved en grav, og her skal til sidst anføres et par sådanne, alle fra *Ludv. v. Hörmans'* samling af gravskrifter: „Grabschriften und Marterlen“ (Berlin 1905).

Over en præst:

Hvad er der i den anden Verden?
Hvor ofte har jeg ikke fortalt det;
men vidste det ikke.
Nu ved jeg det;
men kan ikke fortælle det.

Over en herre og hans tjener:

Gud han er sand og han er ret,
en Herre og hans Tjener ligger under denne Plet.
Nu kom I Vise, og se, om I kender,
hvem der var Herre og hvem der var Tjener.

Og endelig over en urtesamler:

Han samlede alle Slags Urter,
men mod Døden fandt han ingen.

Noter og henvisninger: 16) William Andrews: Curious Epitaphs, London 1899. S. 1—2. 17) Personalhistorisk Tidsskrift, 5. R. I, s. 171. 18) Ufrivillig Komik, s. 90. 19) Samme sted, s. 90. 20) Personalhistorisk Tidsskrift, 5. R. III, s. 77. 21) Ufrivillig Komik, s. 92. 22) Deutscher Volkshumor, von Mor. Busch, Leipzig 1877, s. 106. 23) Poul Orlamünder: Volksmund und Volkshumor, s. 115. 24) Gravskrift fra Oberinthal. Ludv. v. Hörmann. Grabschriften und Marterlen, Berlin 1905. I, s. 15. 25) Gravskrift fra Herreninsel: Hörman II, s. 24. 26) Hörman I, s. 59. 27) Samme sted, s. 60. 28) Samme sted II, s. 21.